

Seminární práce do předmětu
Pracovní trhy a politika zaměstnanosti
Masarykova univerzita

Dlouhodobá nezaměstnanost

Vypracovala: Daňková Renáta
Stodolová Dana
Obor : Veřejná ekonomika
Fakulta : Ekonomicko-správní

27.10.2004
Brno

Obsah:

1. Úvod	3
2. Vývojové tendence	3
2.1 Vývoj obecně.....	3
2.2 Vývoj a struktura nezaměstnanosti v ČR.....	5
2.3 Nejdůležitější změny a tendence.....	6
3. Nezaměstnanost a makroekonomické veličiny	6
4. Členění	7
4.1 Dva typy nezaměstnaných.....	7
4.2 Druhy nezaměstnanosti.....	7
5. Dlouhodobá nezaměstnanost	8
5.1 Možné ovlivňující faktory.....	8
5.2 Definice dlouhodobé nezaměstnanosti.....	8
5.3 Charakteristika dlouhodobě nezaměstnaných.....	9
5.4 Strategie dlouhodobě nezaměstnaných.....	9
6. Možnosti a směry aktivních opatření	9
7. Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti	10
8. Náměty na snížení dlouhodobé nezaměstnanosti	12
9. Závěr	13
10. Literatura	15
11. Přílohy	16

1. Úvod

Nezaměstnanost představuje historicky i v současnosti jeden z nejsledovanějších a nejdiskutovanějších jevů tržních hospodářství. Je to problém přesahující ekonomickou dimenzi, neboť se dotýká a významně ovlivňuje sociální i politickou oblast, kulturu i morálku, život lidí.

Za nezaměstnané se podle metodiky ILO považují všechny osoby starší 15 let, které ve sledovaném období souběžně splňovaly dále uvedené tři podmínky:

- nebyly zaměstnané,
- hledaly aktivně práci (tj. hledaly práci prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, přímo v podnicích, využívaly inzerce, podnikaly kroky pro založení vlastní firmy apod.),
- byly připraveny k nástupu do práce, tj. během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Pokud osoby nespĺňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek, jsou klasifikovány jako zaměstnané nebo ekonomicky neaktivní.

Spolu se zaměstnanými tvoří nezaměstnaní ekonomicky aktivní obyvatelstvo – pracovní sílu země. Nezaměstnanost se vyjadřuje ukazatelem míry nezaměstnanosti:

$$n = N/L * 100 (\%)$$

kde:

n.....míra nezaměstnanosti

N.....počet nezaměstnaných

L.....celkový počet práce schopných (ekonomicky aktivní obyvatelstvo)

2. Vývojové tendence

2.1 Vývoj obecně:

Liberální teorie

- masová nezaměstnanost je jen přechodný jev, který spontánní adaptace překoná;
- převaha nabídky práce nemůže být na trhu, při nedeformovaném působení zákona poptávky a nabídky, trvalá;
- rovnováha mezi nabídkou a poptávkou je dosahována víceméně automaticky (svobodná soutěž, volná tvorba ceny);
- nezaměstnanost je chápána jako výraz krátkodobé nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou práce, kterou však tržní mechanismus odstraní („neviditelná ruka trhu“);
- nezaměstnanost je způsobena nepružností nabídky na trhu práce vůči měnící se poptávce po ní (nízká informovanost o volných místech, malá ochota k mobilitě);
- nepříznivě je chápán sociální stát (systém zaručeného příjmu ze sociálních dávek totiž oslabuje podněty k práci);
- řešení bylo spatřováno na straně nabídky práce a soustřeďuje se na boj proti inflaci, mzdové regulaci a na omezení síly sociálního státu.

Keynesovo pojetí

- příčiny masové nezaměstnanosti jsou technologický pokrok (vytlačuje lidskou práci), nedostatečná agregátní poptávka, jež vede k omezení investic a následně malé zaměstnanosti, což opět snižuje poptávku;
- v ekonomice je stále přítomná nucená nezaměstnanost jako důsledek malé efektivní poptávky;
- nezaměstnanost není regulována pouhým tržním mechanismem;

Zrod keynesiánského proudu je spojen se světovou krizí v letech 1929-1933, po které se začala hledat alternativa pro dokonalejší využívání ekonomických zdrojů při plné zaměstnanosti. Byly zpochybněny schopnosti samoregulace trhu resp. všemocné “neviditelné ruky trhu”. Docházelo k upřednostnění zásahů státu do ekonomiky, především v oblasti státního rozpočtu jako nástroje vytváření dodatečné efektivní poptávky. Nástroje peněžní a úvěrové politiky jako zásadní články podněcování investic byly opuštěny ve prospěch programů veřejných prací financovaných ze státního rozpočtu, vyplňující mezeru soukromých investic.

Marxův model

Podle Marxismu je nezaměstnanost spjata s kapitalismem, který je vnitřně neschopný vyhnout se opakujícím se krizím, a proto i opakující se masové nezaměstnanosti. Z jejich pohledu je ekonomika nestabilní a inkonzistentní v důsledku jejich vnitřních rozporů. Problém nezaměstnanosti není v rámci kapitalismu v zásadě řešitelný, protože plní nezanedbatelné funkce při udržování kapitalistického systému hospodářství. Kapitalismus vytváří rezervy pracovních sil chované v záloze pro měnící se vykořisťovatelské potřeby kapitálu. Podle Marxe existuje nedobrovolná nezaměstnanost.

Monetarismus

Jako nejstarší část konzervativní ekonomie je spojen se jménem M. Friedmana a jeho počátky sahají do 50. let 20. století. Tento proud klade důraz na úlohu peněz a monetární politiku. Neuznává keynesiánský způsob tzv. státního intervencionismu k regulaci agregátní poptávky, ani politiku plné zaměstnanosti. Podle představ monetaristů má tržní ekonomika dostatečnou vnitřní stabilitu a disponuje i vhodnými samoregulačními mechanismy.

Zásadním odlišením těchto směrů je míra zásahů státu do ekonomiky, což platí i pro způsoby a míru intervencí na trhu práce. Teorie i praxe potvrzují, že otázky zaměstnanosti a nezaměstnanosti nelze hodnotit izolovaně od trhu práce. Trh práce se od ostatních trhů zásadně odlišuje, což kromě jiného znamená, že zde nemůžeme využít některé zákonitosti a poznatky o chování jiných trhů. Podstatným znakem trhu práce je, že s volnou pracovní silou nelze obchodovat jako s výrobky a službami. Tento trh je komplikovaný a neobyčejně citlivý na působící faktory. Další zvláštností je i jeho oborová neuniverzálnost vyplývající ze vzdělání a omezená mobilita. Problémy střetu nabídky s poptávkou vedoucí k nerovnováze se proto snaží řešit úřady práce.

2.2 Vývoj a struktura nezaměstnanosti v ČR

Nezaměstnanost, a dlouhodobá nezaměstnanost zvláště, se dnes stala nezanedbatelnou součástí české reality a zákonitě se tedy stává středem pozornosti jak politiků a exekutivy sociálního státu, tak i sociální vědy.

Česká republika prošla zatím ve vývoji trhu práce a nezaměstnanosti třemi prolínajícími se vlnami:

První vlnu, po roce 1990, lze z hlediska trhu práce označit za etapu částečné a kontrolované deregulace (byl regulován zejména mzdový vývoj) a lze ji charakterizovat spíše jako opouštění původních pracovních pozic pracovníky než propouštění pracovníků. Vedle vytlačení pracujících důchodců z trhu práce šlo z větší části o odchod aktivnějších a flexibilnějších osob do nově rozvíjejících se sektorů, za samostatným podnikáním, do soukromých podniků a do šedé ekonomiky. Přitom rostl zejména do té doby nerozvinutý sektor služeb. Nezaměstnanost byla převážně frikční a míra nezaměstnanosti nízká, s malým podílem dlouhodobé nezaměstnanosti (asi jen 16%).

Druhou vlnu (1993-1997) lze pak s jistou nadsázkou označit za deregulaci strany nabídky trhu práce celkovou flexibilizací pracovní síly v důsledku tlaku zaměstnavatelů na omezení růstu mezd, jejich zvyšujících se nároků na pracovní výkon a požadavků na přizpůsobení se pracovníků pracovnímu režimu a pracovním podmínkám, jež zaměstnavatelům lépe vyhovovaly, a eliminací vyjednávací síly odborů (v roce 1996 byla dokonce z podnětu vlády přerušena jednání v tripartitě). V tomto období byla využita také mnohá opatření na ochranu zaměstnavatelů poskytnutím snadných úvěrů na velkou privatizaci a následným tolerováním zadluženosti podniků vůči bankám a obchodním partnerům, tolerováním nekázně vůči státu v platbě pojistného za zaměstnance či při splácení privatizačních závazků vůči Fondu národního majetku. Na trhu práce byla stále více požadována schopnost adaptace pracovní síly na zvýšenou soutěživost a její flexibilita - prozatím spíše nominální než funkcionální.

Třetí vlnu, charakteristickou pro období od roku 1998 do současnosti (která se však prolíná již se závěrem předchozí vlny), lze pak označit za deregulaci strany poptávky pracovního trhu, respektive za etapu postupného odstraňování ochranných opatření státu ve vztahu k zaměstnavatelům. Lze takto hovořit o druhé vlně marketizace. Jestliže předtím zaměstnavatelé využívali výhodu flexibilizace pracovní síly a ochranu své pozice státem mj. i k udržení přezaměstnanosti, nyní zaměstnanost - v důsledku rostoucích tržních tlaků - výrazně omezují. Od roku 1997 dopadaly ve větší míře na všechny segmenty pracovního trhu tržní tlaky a požadavky soutěživosti. Recese v letech 1997-1999 odstartovala další vlnu strukturální změny a trh práce se kvalitativně změnil - a nezaměstnanost narostla více, než by se dalo z mírného zpomalení růstu předpokládat. Rizika nezaměstnanosti se diferencovala, a na konci období se projevil efekty hystereze (strnulosti) trhu práce a narostl výrazně podíl dlouhodobě nezaměstnaných. Nezaměstnanost se v České republice etablovala jako sociální jev s výrazným podílem dlouhodobě nezaměstnaných a se zárodky osob i sociálních kategorií na trhu práce marginalizovaných. I když byl v posledním období ekonomický růst obnoven a zesílil příliv zahraničních investic a s ním i růst produktivity práce, může se jednat o počátek nového období „ekonomického růstu bez nárůstu počtu pracovních míst“, jenž je znám z vyspělých ekonomik světa.

Tato třetí vlna byla charakterizována výrazným nárůstem celkové míry nezaměstnanosti téměř na 10%, přičemž se v exponovaných okresech severočeského regionu

přiblížila až k magické hranici 20%. Procesy změn na pracovním trhu spojené s propouštěním či snižováním zaměstnanosti se dotkly nejen jednotlivců, ale i celé řady odvětví, profesí, kvalifikačních kategorií a sociálních skupin. Český pracovní trh se v tomto období stal více soutěživým, primární segmenty pracovního trhu reprezentované dříve ochraňovanými podniky byly z větší části deregulovány a většina profesí i odvětví, jež byla před rokem 1990 uměle udržovaná na primárním trhu práce (profese v hornictví, hutnictví a těžkém průmyslu a obecně fyzicky namáhavé, ale málo kvalifikované profese), prožila statusový pád.

2.3 Nejdůležitější změny a tendence je možno charakterizovat následovně:

- Délka nezaměstnanosti se stále prodlužuje.
- Plošnost nezaměstnanosti se zvětšuje.
- Zvyšují se rozdíly mezi regiony v počtu nezaměstnaných i míře nezaměstnanosti.
- Do poloviny roku 1996 bylo částečným řešením problémů nezaměstnanosti “přelévání” pracovních sil do jiných odvětví. Dnes to však již neplatí, protože nová pracovní místa prostě nejsou (vliv recese českého a evropského hospodářství).
- Neustále ubývá pracovních příležitostí. Podniky krachují, nezakládají se nové. Největší problémy jsou u malého a středního podnikání (nejméně se podniká na severní Moravě a v severních Čechách, tedy v regionech s nejvyšší nezaměstnaností).
- Přibývá nezaměstnaných středoškoláků i vysokoškoláků.
- K nízké mobilitě obyvatel vedle setrvačnosti a omezené adaptability přispívá nefungující trh s byty.

Rozsahem nezaměstnanosti již ČR pomalu začíná dosahovat evropskou úroveň, objemem financí na její řešení (podílem na HDP) hluboko za EU zaostává. Česká republika vydává na politiku zaměstnanosti (aktivní i pasivní) finanční prostředky ve výši 0,24 % HDP. V zemích EU je to v průměru kolem 3 % HDP. Podíl aktivní politiky na celkových výdajích politiky zaměstnanosti je stále nízký. V ČR je nezaměstnanost převážně strukturální povahy. Vysoká míra nezaměstnanosti postihuje jednotlivé regiony a „problémové“ skupiny obyvatel. Míra nezaměstnanosti je nerovnoměrná z hlediska regionálního pohledu, vysoká míra nezaměstnanosti přetrvává v kraji Ústeckém, Moravskoslezském a Olomouckém, nejnižší míra nezaměstnanosti je v Praze. V České republice je polovina všech nezaměstnaných bez práce déle jak rok.

Problematika nezaměstnanosti, její existence a příčiny, patří po dlouhá desetiletí ke sledovaným problémům a její pojetí se vyvíjí. V ekonomických teoriích se můžeme setkat s několika základními přístupy, jak je nezaměstnanost vnímána.

3. Nezaměstnanost a makroekonomické veličiny

Nezaměstnanost má úzké vazby na změny stěžejních makroekonomických veličin, což její vývoj a projevy komplikuje a znepréhledňuje. Proto bývá nesmírně obtížné a časově náročné nalézt optimální řešení na zvýšení zaměstnanosti resp. snížení nezaměstnanosti.

Substituční teorie inflace (Phillipsova křivka) je ukázkou jedné z teorií nezaměstnanosti, která prokazuje, že mezi inflací a nezaměstnaností existuje zvláštní vztah. S určitým zjednodušením lze tvrdit, že chceme-li udržet inflaci na nízké úrovni, potřebujeme větší nezaměstnanost. Phillipsova křivka byla zavedena na přelomu 50 a 60tých let jako nástroj využívaný k interpretaci vztahu inflace a sledovaných hospodářských cílů.

Známý je také tzv. **Okunův zákon**, který dává nezaměstnanost do přímé souvislosti s vytvořeným hrubým domácím produktem. Většinou se interpretuje tak, že každý pokles hrubého domácího produktu cca o 2 % způsobí zvýšení míry nezaměstnanosti o cca 1 %.

Vedle těchto v praxi prověřených projevů hospodářských cyklů a jejich dopadů na nezaměstnanost se lze také setkat s pojmem “**politický hospodářský cyklus**”. Je to označení pro vliv kladných opatření na ekonomiku před koncem volebního období a záporných opatření na počátku volebního období.

4. Členění

4.1 Existují dva typy nezaměstnaných:

- **Aktivní** – snaží se neustále vyhledávat nové informace ve všech dostupných zdrojích, stresová situace ztráty práce u tohoto typu mobilizuje psychickou energii.
- **Pasivní** – novým informacím se vyhýbá, vyčkává na řešení samo od sebe, pokouší se na situaci nemyslet, nepřipouštět si ji, čímž se snaží eliminovat stresové podněty na nejnižší možnou míru. Aktivní typ se může po roce marného úsilí proměnit v typ pasivní, který představuje pro jedince způsob přežití. Pasivní strategie mohou vyústit do tzv. naučené bezmocnosti vyznačující se přesvědčením o nemožnosti ovlivnění vlastní situace svým chováním. I podle jiných autorů jsou strategie nezaměstnaných ovlivněny délkou trvání doby nezaměstnanosti. S prodlužováním této délky dochází k vnímání situace nezaměstnanosti jako „normálního stavu“. Adaptace na ztrátu zaměstnání probíhá ve fázích. Bezprostředně po ztrátě následuje šok. Někteří popisují první fázi jako krátkou fázi pocitu uvolnění a svátečních dnů. Člověk zůstává optimistický, aktivně hledá nové zaměstnání. Pokud člověk není úspěšný, nastává druhá fáze – fáze úzkosti a deprese, pesimismu, ztráty duševní rovnováhy. Při dlouhodobé nezaměstnanosti přichází třetí fáze – fatalistická, která je adaptací na nový způsob života, poskytující zúžený životní prostor. Vyznačuje se těmito rysy: ztráta naděje, obavy z budoucnosti, zhroucení aktivních životních postojů, apatie, nízké aspirace, nízké sebevědomí, pocit bezmocnosti, krátký časový horizont uvažování, fatalistická mentalita.

4.2 Druhy nezaměstnanosti

- dobrovolná (Může být za určitých podmínek ekonomicky efektivní. Lidé dávají například přednost volnému času, studiu nebo jiným aktivitám před prací za stávajících mzdových podmínek, které nemusí být pro některé motivující)
- nedobrovolná (tehdy, když lidé nemohou, ač chtějí, najít práci)

- frikční (krátká období nezaměstnanosti u osob, které přecházejí z jednoho pracovního místa na druhé nebo u osob, které vstupují na trh práce; její rozsah je malý)
- sezónní (vzniká v důsledku sezónních změn v nabídce zaměstnání nebo práce)
- strukturální (je způsobena nesouladem mezi kvalifikací nebo rozmístěním osob hledajících práci a mezi požadavky dostupných pracovních míst; představuje složitější poruchu)
- cyklická (vzniká v důsledku nedostatku pracovních míst, t. j. neadekvátní úrovně agregátní poptávky)
- fiktivní (uchazeči o práci jsou evidováni na úřadu práce, i když ve skutečnosti mají o práci malý zájem)
- krátkodobá
- dlouhodobá (delší než 6 měsíců)

5. Dlouhodobá nezaměstnanost

Novým rysem nezaměstnanosti posledního desetiletí je její relativně vysoká míra a stálost, zejména v evropských zemích. Nezávisle na změnách ekonomického cyklu zůstává mimo pracovní trh značné procento osob v produktivním věku.

5.1 Možné ovlivňující faktory:

- Přesun průmyslové výroby na východ.
- Dostupnost a výše podpor v nezaměstnanosti.
- Pokles produktivity práce v 80. letech (vyšší náklady – menší poptávka po práci).

5.2 Definice dlouhodobé nezaměstnanosti:

- Šířeji může být definována jako ztráta pracovního místa na období přesahující např. jeden rok (EU) nebo 6 měsíců dle USA a ČR (přechod z nezaměstnaneckého pojištění na sociální podporu).
- V užším slova smyslu je možno se ptát, zda trvalá nezaměstnanost vede k osobnímu úpadku a společenské marginalizaci postižených osob.

Pod pláštěm dlouhodobé nezaměstnanosti se zároveň koncentrují osoby bez skutečného zájmu trvale pracovat. Podle průzkumů v průměru asi třetina dlouhodobě nezaměstnaných měla zájem trvale pracovat, asi 20 % mělo zájem o krátkodobou nebo příležitostnou práci a asi 45 % se práci vyhýbalo nebo zájem o práci pouze předstíralo. Častým důvodem nepřijetí nabízeného zaměstnání je nízká mzda ve vztahu k sociálním dávkám (oficiálně jsou často uváděny jiné, společensky přijatelné důvody). Pro nezaměstnané, kterým chybí vnitřní motivace uspokojovat vyšší sociální potřeby prostřednictvím zaměstnání (seberealizace, profesní růst, profesní kariéra), je jediným motivem k práci zajištění vyšší úrovně spotřeby. V případě, že to vzhledem k nízké mzdě není možné, je výhodnější nepracovat. Asi pětina dlouhodobě nezaměstnaných nemá zájem trvale pracovat z důvodu přivydělávání si mimo oficiální trh.

5.3 Charakteristika dlouhodobě nezaměstnaných:

- Nižší úroveň vzdělání – ovlivňuje nejvíce.
- Osoby se zhoršeným zdravotním stavem (18%) .
- Diskriminace ze strany zaměstnavatelů (Romové-20%).
- Příslušníci etnických minorit a imigranti.
- U žen příliš nízký nebo naopak příliš vysoký věk (diskriminace).
- Osoby, na které není se zaměstnavatel nemůže spolehnout (alkoholismus).
- Mladiství (zejména ti problémoví).
- Věk spíše ve spojení s jinými faktory jako: zdravotní stav, zkušenosti, kvalifikace.
- Zvláštní význam pro trvání nezaměstnanosti mají osobní faktory a prožívání nezaměstnanosti. Potvrdilo se, že řada nezaměstnaných je charakterizována malou sebedůvěrou, nižší flexibilitou, a naopak větší pasivitou a závislostí.
- Samozřejmě nejvíce ovlivňujícím faktorem je poptávka po pracovní síle a její struktura v lokalitě.

Z pracovního trhu jsou vyloučeny celé skupiny zaměstnanců s určitým typem vzdělání (zaniklé profese), a také lidé s nižším vzděláním a kvalifikací. Podle Clarka (2000) lze mluvit o „uzavírání trhu práce“ pro určité skupiny uchazečů o zaměstnání, kteří kromě nedostatku vzdělání nedisponují sociálními sítěmi potenciálně zprostředkujícími zaměstnání. Tato situace vede k tomu, že vzniká skupina dlouhodobě nezaměstnaných, která je v jistém smyslu homogenní. Tito lidé ovšem nejsou podle výzkumů v nevýhodě jenom vzhledem k dosaženému stupni vzdělání, ale i obtížnějším zvládnutím nezaměstnanosti: podléháním pocitu, že jsou obětmi společenských změn. Ve srovnání s kvalifikovanějšími pracovníky mají sníženou schopnost vlastního aktivního a iniciativního jednání, nižší sebeuznání a větší psychickou zátěž.

5.4 Strategie dlouhodobě nezaměstnaných

- Řeší paralelně dva problémy: jednak hledají zaměstnání, ale protože tato strategie v jejich případě selhává, musí řešit i druhý problém: hospodaření domácnosti.
- Výraznější omezování výdajů spotřeby.
- Využití podpor v nezaměstnanosti a po jejich vyčerpání sociálních podpor .
- Hledání alternativních a doplňujících zdrojů v neformálním sektoru (šedá ekonomika, domácí hospodářství, příbuzní....) .
- Někteří nezaměstnaní se na úřadě práce registrují účelově, neboť tak nemusejí platit zdravotní a sociální pojištění a mají nárok na finanční podporu od státu.

6. Možnosti a směry aktivních opatření

Ze získaných poznatků vidíme v kontextu vývojových trendů na trhu práce pro oblast politiky jako velmi problémové a obtížné k řešení tyto okolnosti:

- „Past nezaměstnanosti.“ se projevuje až příliš často, u nevyučených a také u vyučených či dokonce středoškoláků docela pravidelně, a to navzdory tomu, že materiální dopady nezaměstnanosti jsou vcelku znatelné. Trvá v podstatě stabilně po celou dobu nezaměstnanosti. Má do značné míry strukturální povahu: pramení v

nízké produktivitě a nízkých mzdách, zejména v sekundárním segmentu pracovního trhu, stejně jako v nejistém charakteru pracovních míst a jejich neatraktivní povaze (odrazuje obtížný pracovní režim, namáhavost či zdravotní nevhodnost, nespolehlivost zaměstnavatelů). Sociální dávky se pak jeví být až příliš často docela přijatelnou alternativou.

- Strnulost strategií nezaměstnaných, jejich klesající sebedůvěra i důvěra v úřady práce s trváním nezaměstnanosti, stejně jako okolnost, že úspěch na trhu práce příliš nesouvisí s jejich počáteční flexibilitou, nedávají příliš možností efektivně rozlišit na vstupu spolehlivě ty nejvíce ohrožené případy a současně naznačují pracnost řešení problému v pozdějším období.

Hlavní problém pobídek je spíš v oblasti sociálních dávek - státní sociální podpory a sociální péče. Tam je třeba zvýšit pobídky, nejlépe uplatněním principu *in-work benefits*, rozlišit tedy úroveň sociálních dávek pro zaměstnané (vyšší) a pro nezaměstnané (nižší). Některé z dřívějších návrhů MPSV, které by nebylo podle našeho názoru prakticky obtížné realizovat, například uvažují o 20 a 30% snížení započitatelné výše příjmu ze zaměstnání pro stanovení nároku na sociální dávky v případě přechodu nezaměstnaných s nízkými nástupními příjmy do zaměstnání. To je, domníváme se, dokonce lepší, protože přímočará strategie než tzv. *earned income tax credit*, kterou výrazně doporučují odborníci OECD. Jiná možnost byla definována jako odhlížení od výdělků z dočasných zaměstnání v průběhu nezaměstnanosti (to by mělo navíc dopad na eliminaci šedé ekonomiky) - vždyť jak jsme viděli, sekundární pracovní trh nabízí nejčastěji právě dočasná pracovní místa. Tato místa, při nichž by byl výdělek „tolerován“, mohou však také být cestou k trvalejšímu zapojení na trhu práce.

7. Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti:

- Snížení životní úrovně - Snížení objemu financí vede k deprivaci, která může být absolutní nebo relativní. Absolutní deprivace je chápána jako existenční ohrožení, které je díky sociálnímu státu zatlačeno do pozadí. Naproti tomu je aktuální a stále naléhavější problematika relativní deprivace, chápána jako psychické strádání způsobené vyloučením z konzumu, jako významné aktivity člena moderní společnosti. Neschopnost udržet určitou úroveň spotřeby znemožňuje člověku manifestovat adekvátní sociální status a vyjádřit osobní identitu. Nezaměstnaní se proto snaží co nejdéle udržet většinu viditelných znaků konzumního standardu (auto, ošacení, zejména ošacení dětí, a to především dospívajících).
- Změna vnímání času - Ztráta zaměstnání vede k odstranění struktury dne a vzniká potřeba nahradit ji vlastní aktivně vytvořenou strukturou. To představuje pro většinu lidí nepříjemné psychické břemeno. V naší kultuře je hodnota volného času daná možností odpočinku od práce. V nezaměstnanosti čas přestává hrát důležitou roli, postrádá smysl a je vyplňován pocitem nudy. Právě neomezené množství volného času paradoxně zabraňuje nezaměstnaným v tom, aby jej využívali. Mnohé formy trávení volného času navíc vyžadují finance, kterých mají nezaměstnaní nedostatek. Dlouhodobě nezaměstnaní postupně ztrácejí podněty k cílevědomé činnosti, vše se stává nudným a depresivním, prohlubuje se pasivita, mizí motivace k jakékoliv činnosti.

- Sociální izolace - Nezaměstnaní s pocitem stigmatizace mají tendenci vyhýbat se zaměstnaným lidem, ale i ostatním nezaměstnaným, kteří na ně působí depresivně. Do tohoto typu izolace se dostávají nezaměstnaní postupně, tak jak s prodlužující se délkou nezaměstnanosti sklouzávají do stále pasivnějších životních strategií. Sociální izolaci je třeba chápat především jako izolaci od majoritní zaměstnané populace. Vyřazení ze společnosti se cítí především lidé, kteří jsou silně orientováni na svět práce a při hledání nového zaměstnání jsou opakovaně neúspěšní.
- Ztráta statusu - Ztráta zaměstnání představuje statusový pád. Člověk ztrácí status zaměstnaného a je nucen přijmout společensky inferiorní status nezaměstnaného, spojený s některými nepříjemnými povinnostmi, ale i se společenskými předsudky (ztráta zaměstnání jako viditelný důkaz osobního selhání). Od nezaměstnaného se očekává, že by měl být schopen svoji nepříznivou situaci změnit a je za to činěn zodpovědným. Jestliže práci nenachází, je vnímán jako neschopný a líný. Je silný společenský tlak na to, aby nezaměstnaný věnoval co nejvíce času aktivnímu hledání práce, bez ohledu na reálné šance, a byl ochotný přijmout jakoukoliv práci za jakoukoliv mzdu. Psychickou rovnováhu si nezaměstnaní udržují obranným přesvědčením, že jejich situace je důsledkem působení vnějších okolností, na které nemají vliv.
- Zátěž rodinných vztahů - Negativní dopad ztráty práce se týká celé rodiny nezaměstnaného. Snižuje se životní úroveň rodiny a její sociální status. Rodina je nucena zavést úsporná opatření. Nejvýrazněji se to projevuje v rodinách s dětmi v situaci, kdy nezaměstnaným je muž. Podle Bolly (2001) trpí nezaměstnaností hlavně děti. Na otázku, čím je jejich otec, se stydí odpovědět, že je nezaměstnaný. Otec ztrácí svoji roli a autoritu, což může vést k výchovným problémům. Problémem je také skutečnost, že se děti nemůžou ve svém volném čase věnovat činnostem vyžadujícím finanční prostředky. Mckee a Bell uvádějí zajímavé zjištění, že přítomnost nezaměstnaného muže v domácnosti může rušit ženinu kontrolu nad jejím domácím prostorem. Napětí, které vzniká v rodině v důsledku nezaměstnanosti, může vést ke vzrůstajícím neshodám a nakonec až k rozpadu rodinných vztahů. Podle statistik je míra rozvodovosti v rodinách nezaměstnaných vyšší než je celostátní průměr.
- Zhoršení zdravotního stavu - Podle výzkumů Buchtové (2002) více než polovina dlouhodobě nezaměstnaných uváděla subjektivní příznaky neurotických potíží – úzkost, vnitřní neklid, podrážděnost, bolesti hlavy, nespavost, zvýšená únava, žaludeční potíže. Uvedené neurotické potíže se vyskytovaly častěji u žen (60 %), ale ve skupině nad 40 let byly častější u mužů (77 % oproti 40 % u žen). Souvislost mezi nezaměstnaností a zhoršením zdravotního stavu potvrzují i další, zahraniční studie. Vztah mezi nezaměstnaností a zdravotním stavem (objektivně posuzovaným) je ovlivněn několika faktory:

1. Zaměstnaní lidé méně navštěvují lékaře, méně pobývají v nemocnicích a lázních, protože se bojí o své pracovní místo, a také nechtějí přijít o plnou mzdu, kterou nemocenské dávky kompenzují jen částečně.
2. Mezi nezaměstnanými bývá více uznaných nemocí, než odpovídá skutečnosti. Lékaři přiznávají nemoc spíše lidem bez zaměstnání než lidem zaměstnaným.

3. Nezaměstnanost chápána jako stresor vede k různým fyziologickým reakcím, které vyvolávají psychosomatické poruchy. Dlouhodobý stres atakuje imunitní a kardiovaskulární systém. Ukazuje se, že zpočátku subjektivně pociťované neurotické potíže jsou prvními symptomy a impulsem závažnějších, často chronických onemocnění. Mezi nezaměstnanými dochází ke zvýšenému výskytu nemocí dýchacího ústrojí, plicních a srdečních potíží.

4. Nepřímý vliv na zhoršení zdravotního stavu má nadměrné požívání nikotinu, alkoholu a drog během doby nezaměstnanosti.

5. Nepřímý vliv má také vzrůstající finanční nouze (jednotvárná strava) a problémy v partnerství. Výsledky statistických analýz Kesslera a kol. (1988) potvrdily, že při absenci finanční tísně v období nezaměstnanosti se zdravotní důsledky snižují na polovinu.

- Ztráta zájmu o život společnosti - Ztráta zaměstnání je vnímána jako určitá forma vyloučení ze života společnosti (profesní společenství, odbory). Člověk nikam nepatří, jeho život ztratil význam a účel. Podle zjištění Buchtové (1998) někteří nezaměstnaní považují změny dané ztrátou práce za ponižující a obracejí se proti sobě samým i celé společnosti. U mladistvých nezaměstnaných se mohou objevovat silné negativistické tendence vůči společnosti, kterými proti nezaměstnanosti protestují. Takto postižení hledají oporu založenou na vzájemné solidaritě v širších sociálních sítích vrstevníků, které mohou nabývat podob gangů a vyznačují se asociálním chováním (vandalství, kriminální činnost).

ČR se dlouhodobou nezaměstnaností zařadila na negativní přední místo mezi zeměmi OECD a EU. Údaje z výběrových šetření pracovních sil ukazují, že v roce 2000 dochází k dalšímu růstu dlouhodobé nezaměstnanosti. Z analýzy získaných dat vyplývá, že déle než 12 měsíců jsou častěji nezaměstnaní mladí muži po skončení přípravy na povolání a vojenské služby, a to zejména muži se základním vzděláním a vyučením dělnickým profesím. Tato sociální skupina je hlavním problémem dlouhodobé nezaměstnanosti mužů. Totéž platí pro mladé ženy, u nichž je dále vyšší dlouhodobá nezaměstnanost ve věku 30-39 let, tj. u matek po skončení mateřské dovolené (až do 4 let po narození každého dítěte). Tato sociální skupina je hlavním problémem dlouhodobé nezaměstnanosti žen. K ní přistupuje nezaměstnanost žen ve věku 40-54 let, postižených ztrátou pracovních míst, zejména v regionech s velkým podílem textilního, oděvního a obuvnického průmyslu (zaměstnanost v těchto oborech klesla ve srovnání s rokem 1990 o více než polovinu).

8. Náměty na snížení dlouhodobé nezaměstnanosti

Prvořadým úkolem je dát příležitost mladým nezaměstnaným, což představuje dovést více než 50 tisíc mladých absolventů a dělníků ze světa nezaměstnanosti do světa práce. K dosavadním přibližně 10 tisícům míst pro praxi těchto mladých lidí je nutno vytvořit dalších 30 tisíc míst a dnešních 6 tisíc míst v rekvalifikaci zvýšit minimálně na dvojnásobek. Přitom musí jít o taková místa, z nichž na základě získané praktické kvalifikace budou mladí lidé pro zaměstnavatele zajímaví k přijetí na trvalejší pracovní místa. Zaměstnavatelé pak nebudou mít nadále důvod pro odmítání mladých, kteří vstupují na trh práce poprvé, s odůvodněním, že nemají praxi a nic neumí. Aktivní politika by měla být vedena s cílem buď do šesti měsíců nezaměstnanosti mladému člověku zprostředkovat vhodné pracovní místo, nebo vytvořit místo pro získání praktických zkušeností a pracovních návyků. Tento úkol má velký sociální význam a bez jeho splnění nelze obnovit trvalý a zdravý hospodářský růst.

Přítom pro další praktické vzdělávání je třeba využít zkušené starší pracovníky, kteří by zajistili zprostředkování přenosu chybějících praktických poznatků a zkušeností.

Větší pozornost je třeba věnovat i vytváření možností odborného vzdělávání pro ženy na mateřské dovolené. Mladé ženy-matky většinou využívají možnosti mateřské dovolené po dobu 4 let od narození dítěte, v níž pobírají sociální podporu. Při 2 dětech jde až o 8 let mateřské dovolené atd. Z hlediska jejich zaměstnatelnosti je to příliš dlouhá doba absence v pracovním životě, která se výrazně odráží ve ztrátě kvalifikace. Proto také jsou matky malých dětí nejvíce odmítány zaměstnavateli. Ke zmírnění tohoto handicapu je nutné zřídit pro ženy po mateřské dovolené kvalifikační a rekvalifikační kurzy, a to jak v místech bydliště, tak i korespondenční kurzy.

V neposlední řadě je nutné pro kvalifikační připravenost lidí na změny a úkoly vycházející z pružnosti změn na trhu práce zlepšit strukturu odborné přípravy. Za tím účelem bude třeba především dokončit přestavbu školských struktur a zavést nové perspektivní učební předměty s všeobecnou uplatnitelností, tj. zejména informatiku a ovládání nových informačních a řídicích technik, předměty vytvářející znalosti jak pro samostatnou pracovní činnost (self-employment), tak i pro týmovou práci a konečně zvýšit rozsah a účinnost studia cizích jazyků.

Ke splnění všech uvedených úkolů je nutné zvýšit a zkvalitnit personální vybavení úřadů práce, které by se měly stát iniciátorem těchto kvalitativních proměn, přičemž jejich aktéry musí být i zaměstnavatelé, představitelé odborů, starostové obcí a neformální občanské iniciativy.

9. Závěr:

Dlouhodobá nezaměstnanost je problémem, se kterým se potýkají státy na celém světě. Nejlepší situace je v Japonsku, kde podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných je pouze 10 % (viz. příložená tabulka).

Podíl dlouhodobé nezaměstnanosti na celkovém počtu nezaměstnaných se rychle zvyšuje (do roku 1998 – 30 %, rok 2001 – 50 % a očekává se další růst). Tento vývoj má další efekty:

- Ekonomické (růst státních výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti);
- Politické (extrémistické a populistické názory nezaměstnaných);
- Kriminologické (růst drobné kriminality);
- Sociální (nezaměstnaní = riziková skupina);

Z pozice nezaměstnaného:

- Psychické problémy (změna vnímání času, snížení sebevědomí a sebeúcty);
- Finanční problémy;
- Ztráta sociálního postavení (lidé mění svůj status nezávislého občana za status závislého klienta sociálního státu);
- Zhoršení rodinných vztahů;

Dlouhodobá nezaměstnanost devastuje lidský kapitál a postihuje také celou psychiku člověka. Chování lidí je často provázeno sociální izolovaností, uzavíráním se do sebe a úbytkem sociálních kontaktů. Potřeba dostatečně dlouhé a společensky náležitě oceňované tělesné a duševní aktivity je u člověka silná a obtížně odstranitelná.

Základní otázkou u dlouhodobě nezaměstnaných je, proč nemohou ani po delší době práci nalézt. Hledání odpovědi je složité, protože do hry vstupuje faktor času. Jeho důsledkem je skutečnost, že déle trvající nezaměstnanost začne být postupně vnímána jako normální stav. Dotyčný se adaptoval na nové podmínky, tj. zvykl si na velký objem volného času a omezené finanční zdroje a také na novou sociální pozici. Pro mnohé je obtížné smířit se s tím, že by se tato situace mohla změnit a že by opět mohli začít pracovat (to se týká pouze té části nezaměstnaných, kterým vzniklá situace začne vyhovovat).

Nabízí se otázka, zda dlouhodobá nezaměstnanost v ČR vzniká jako důsledek regionálních či mikroregionálních problémů, které plynou z minulého vývoje odvětvové struktury, nebo zda je dlouhodobá nezaměstnanost převážně záležitostí rizikových skupin obyvatelstva. Podle našeho názoru hrají roli oba dva faktory (na Ostravsku hledá práci obtížně i kvalifikovaný odborník- souvislost s malou ochotou mobility pracovní síly v ČR).

10. Literatura:

Bradley R. Schiller: Makroekonomie, 2004, Computer Press, ISBN 80-251-0169-X

Šrutková Helena: Sociální a ekonomické důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti (diplomová práce ESF MU 2000)

Buchtová Božena a kol.: Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém, 2002, Allphoto, ISBN 80-247-9006-8

Český statistický úřad: Trh práce v ČR 1993-2003, 2004, ISBN 80-250-0786-3

Holub Martin: Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém (bakalářská práce ESF MU 2002)

Sirovátka Tomáš, Mareš Petr : Trh práce, nezaměstnanost a sociální politika, 2003, FSS MU Brno, ISBN 80-210-3048-8;

Buchtová Božena a kol.: Nezaměstnanost-psychologický, ekonomický a sociální problém, 2002, GRADA, ISBN 80-247-9006-8

Dvořáková Šárka: Příčiny nezaměstnanosti v ČR (diplomová práce ESF MU 2004)

<http://www.hnojarna.wz.cz/Makro%20Vypisky.doc>

<http://www.mpsv.cz/scripts/nezamestanost/okresy.asp?lg=1>

<http://zamestnani.idnes.cz/zamestnani.asp?r=zamestnani&c=2003M013Z01A>

[http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/IV.6.1_mira_dlouhodob_e_nezamestnanosti_\(celkem\)](http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/IV.6.1_mira_dlouhodob_e_nezamestnanosti_(celkem))

<http://www.motonovinky.cz/03/62/61.html>

http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A010425_162307_brno_zpravy_dmk&l=1&t=A010425_162307_brno_zpravy_dmk&r2=domaci

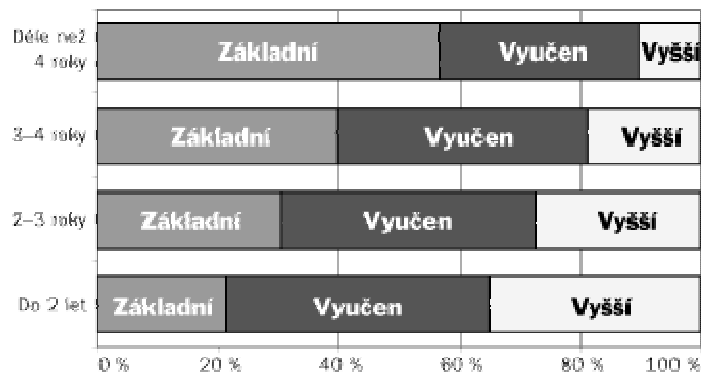
http://www.financninoviny.cz/publicistika/index_view.php?id=63073

<http://www.regionalka.wz.cz/ostatni/nezamestnanost/index.htm>

webové stránky: www.mpsv.cz

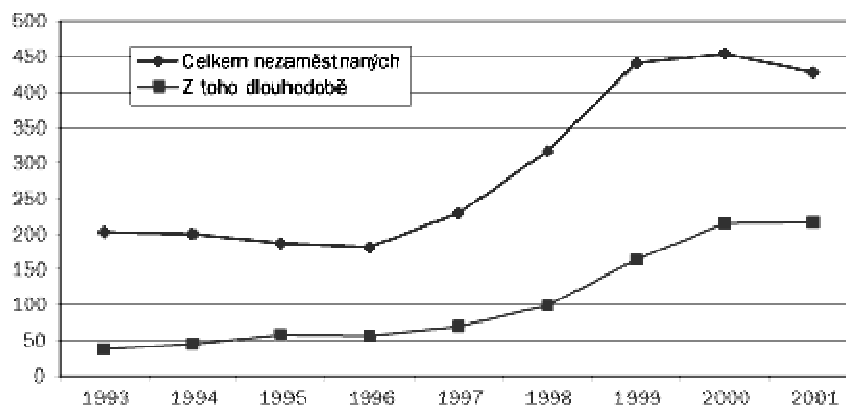
11. Přílohy:

Délka nezaměstnanosti podle pohlaví a vzdělání

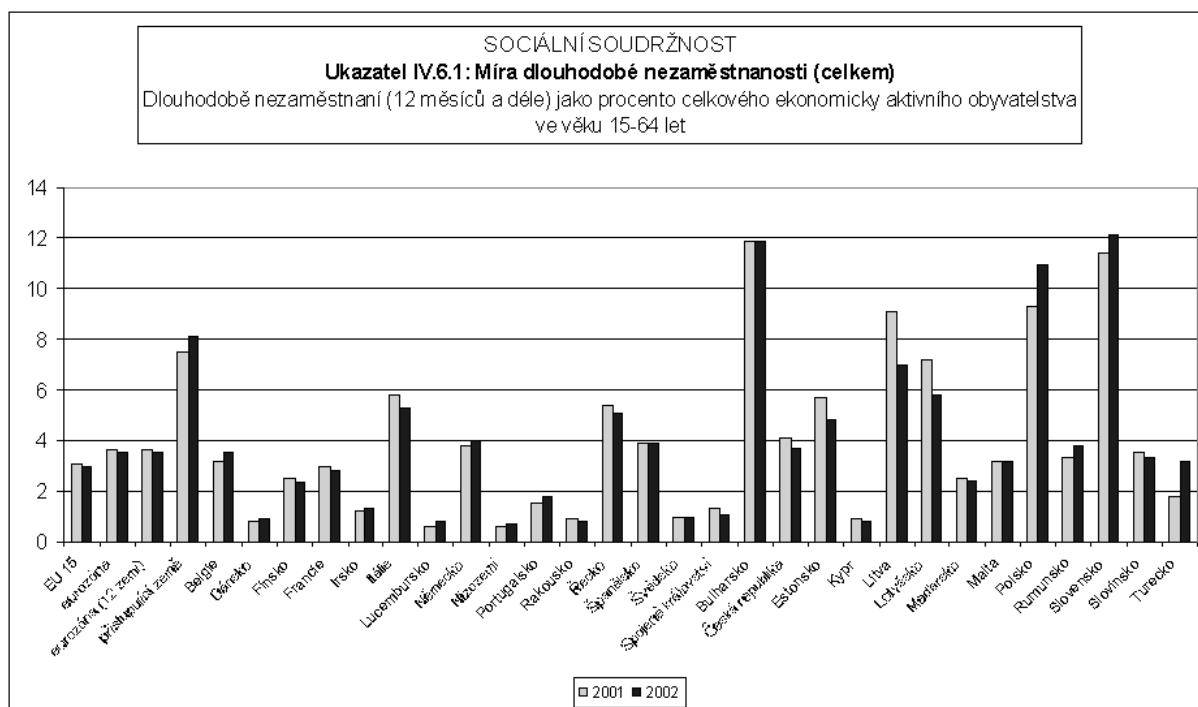

<http://zamestnani.idnes.cz/zamestnani.asp?r=zamestnani&c=2003M013Z01A>

Vztah nezaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti

zdroj: Statistická ročenka 2001 (rok 2000) z dat VŠPS a ČSÚ 2000

http://www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/IV.6.1_mira_dlouhodobě_nezaměstnanosti_celkem

Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu lidí bez práce (v %)

země	více než půl roku	více než rok
Německo	68,5	50,0
Maďarsko	65,4	42,2
Polsko	70,2	49,7
Česká republika	69,6	49,9
Slovensko	76,4	61,1
Itálie	74,1	58,2
Norsko	20,6	6,4
USA	22,0	11,8
Belgie	64,7	46,3
Rakousko	41,0	24,5
Kanada	18,6	10,1
Japonsko	10,1	0,6

zdroj: OECD

<http://www.motonovinky.cz/03/62/61.html>

<http://me.uradprace.cz/e6.htm>

<http://me.uradprace.cz/e12.htm>

<http://me.uradprace.cz/e24.htm>

<http://www.mpsv.cz/scripts/nezamestanost/okresy.asp?lg=1>

http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A010425_162307_brno_zpravy_dmk&l=1&t=A010425_162307_brno_zpravy_dmk&r2=domaci

Dlouhodobá nezaměstnanost ve středoevropských zemích
(v %, údaje za rok 2000)

Země	Míra celk.nezam.	Míra dlouh.nezam.	Podíl dlouh.nezam.na celk.počtu nezam.
Maďarsko	6,7	3,2	41,9
Rumunsko	7,7	3,8	49,2
Slovinsko	7,0	4,5	62,7
ČR	9,0	4,5	50,0
Estonsko	13,6	6,5	47,3
Polsko	16,5	7,5	44,6
Lotyšsko	14,2	8,0	55,9
Litva	15,8	8,3	52,4
Bulharsko	16,5	9,5	58,7
Slovensko	19,2	10,3	54,7
Celkem	12,8	6,2	49,0
<i>Pramen: Analýza 'Dlouhodobá nezaměstnanost v mezinárodním srovnání 10 středoevropských tranzitivních zemí', VÚPSV, 2003</i>			

http://www.financnioviny.cz/publicistika/index_view.php?id=63073